

*Dr Mile Vranješ, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

PROBLEMI U FINANSIRANJU PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA U SRBIJI

Sažetak: *Predmet analize ovog rada je da analizira penzijsko i invalidsko osiguranje i probleme njegovog finansiranja u Srbiji.*

Postojeći stavovi i ocene o toj temi ne pretenduju da su jedino mogući i apsolutno prihvatljivi. Treba ih shvatiti kao skroman pokušaj objašnjenja problema finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji.

Ključne reči: *Finansiranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, sistem tekućeg finansiranja, sistem akumulacije kapitala, doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje.*

1. Uvod

Pravni propisi kojima se uređuju prava i obaveze iz penzijskog i invalidskog sistema u Srbiji jesu Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju¹ i statuti republičkih fondova za penzijsko i invalidsko osiguranje. Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju, sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji čine:

1. obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje – **osiguranje** na osnovu tekućeg finansiranja;
2. dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje – **osiguranje** na osnovu akumulacije kapitala.

¹ Vid.: *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju*, „Službeni glasnik RS“, br. 34/03, 64/04 – odluka USRS, 84/04 – dr. zakon, 85/05, 101/05 – dr. zakon.

Na osnovu iznetog proizlazi **činjenica** da u Srbiji ne postoji obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu akumulacija kapitala, to jest drugi stub penzijskog osiguranja. Osnovne karakteristike drugog stuba penzijskog osiguranja prema modelu Svetske banke su: privatni fond; obaveznost ulaganja; štednja; kapitalizacija doprinosa; država definiše doprinose; rizik snosi uplatilac (zaposleni).

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju normativno uređuje „prvi stub“ penzijskog i invalidskog osiguranja: obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu tekućeg finansiranja. Osnovne karakteristike „prvog stuba“ penzijskog osiguranja prema modelu Svetske banke su: državni fond; obaveznost ulaganja; udruživanje; tekuće finansiranje; država definiše doprinose; rizik snosi država. *Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima*² uređuje treći stub penzijskog i invalidskog osiguranja: dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu akumulacije kapitala. Osnovne karakteristike trećeg stuba penzijskog osiguranja prema modelu Svetske banke su: privatni fond; dobrovoljnost ulaganja; štednja; kapitalizacija uplata; država definiše podsticaje; rizik snosi uplatilac.

Obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu tekućeg finansiranja, zadržalo je u potpunosti elemente javnog finansiranja i ono se institucionalno ostvaruje preko Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih, Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja samostalnih delatnosti i Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika.

Dakle, u Srbiji postoje tri republička fonda penzijskog i invalidskog osiguranja, što predstavlja specifičnost našeg penzijskog i invalidskog sistema u odnosu na druge savremene zemlje, u kojima postoji samo jedan državni fond (zavod) penzijskog osiguranja. No, od 1. januara 2008. godine i u Srbiji će postojati samo jedan javni fond i to Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje. Finansijsko poslovanje tog fonda obavljaće se putem tri podračuna: podrčun osiguranika zaposlenih, podrčun osiguranika samostalnih delatnosti i podrčun osiguranika poljoprivrednika. Ovakav način finansijskog poslovanja obuhvataće period od tri godine (1.1. 2009 – 1.1. 2011), a nakon toga ustanoviće se jedan objedinjen račun.³

² Vid.: *Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima*, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05.

³ Vid.: čl. 63. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05.

Prema slovu Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju navedeni republički fondovi penzijskog i invalidskog osiguranja su organizacije obaveznog socijalnog osiguranja sa statusom pravnog lica u kojima se ostvaruju prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja i obezbeđuju sredstva za ovo osiguranje i kojima upravljaju osiguranici i korisnici prava kao članovi fonda.

Javno penzijsko i invalidsko osiguranje u Srbiji pokriva različite kategorije rizika u koje se ubrajaju: starost, invalidnost, smrt i telesno oštećenje.⁴ U poslednjih nekoliko godina u Srbiji rashodi po tim osnovama značajno su se povećali. Razlog tome je činjenica što sadašnje generacije penzionera primaju penzije u iznosu većem od iznos uplaćenih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Tome treba dodati i podatak da je penzijsko i invalidsko osiguranje u Srbiji sveobuhvatno s ciljem da se svom stanovništvu osigura minimalni dohodak.

Sistem finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji zasniva se uglavnom na doprinosima za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje, čija visina zavisi od visine ostvarenog dohotka: Međutim, ako sredstava doprinosa za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje nisu dovoljna za finansiranje izdataka penzijskog i invalidskog osiguranja, nedostajuća sredstva se obezbeđuju iz budžeta Republike. Taj manjak sredstava danas postoji u Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih i u Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika.

2. Sistem tekućeg finansiranja

Suština sistema tekućeg finansiranja (sistem tekućeg usklađivanja doprinosa ili sistem međugeneracijske solidarnosti – pay-as-you-go system) jeste da se tekućim prihodima – doprinosima za javno penzijsko i invalidsko osiguranje trenutno zaposlenih lica i poslodavaca moraju finansirati tekući rashodi penzijskog i invalidskog osiguranja, odnosno penzijske i invalidske naknade (penzija i druge naknade). Ovaj sistem funkcioniše tako što članovi sistema i njihovi poslodavci plaćaju doprinose za javno penzijsko i invalidsko osiguranje iz zarada i na zarade. Penzioneri, članovi sistema, ostvaruju pravo na penziju delimično utemeljeno na doprinosima za penzijsko i invalidsko osiguranje koje uplaćuju zaposlena lica i poslodavci, i iz tih sredstava se isplaćuju penzijske i invalidske nadoknade, kao npr. penzije licima koja više ne rade. Ekonomski je

⁴ Vid.: član 3. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju.

princip da visina prava penzijskog i invalidskog osiguranja zavisi od dužine obima ulaganja sredstava doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Sredstva prikupljena ovim putem ne zadržavaju se već se odmah isplaćuju korisnicima penzijskih i invalidskih naknada, zbog čega nema ovde akumulacije kapitala, odnosno kapitalizacije doprinosa za javno penzijsko i invalidsko osiguranje. U sistemu tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja postojeće generacije zaposlenih obezbeđuju penzije ranijim generacijama uplatom doprinosa za javno penzijsko i invalidsko osiguranje na zarade i iz zarada, odnosno aktivne generacije uplaćuju doprinose za javno penzijsko i invalidsko osiguranje u korist prethodne generacije za podmirenje njenih troškova. Svaki naraštaj penzionera finansira se uplatama onih koji rade, a ne iz povraćaja na uložena sredstva.⁵ Preferencije za sistem tekućeg finansiranja izražavaju posebno stariji zaposlenici. Takođe država ima interes za ovaj sistem jer joj on obezbeđuje socijalni mir i političku stabilnost.

Za ocenu sistema tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja, to jest sistema međugeneracijske solidarnosti bitna su dva pokazatelja:

- stepen zavisnosti,
- stepen prosečne zamene.

Stepen zavisnosti predstavlja odnos broja zaposlenih lica i broja korisnika penzijskog i invalidskog osiguranja. Taj odnos može biti povoljan i nepovoljan. On je povoljan ako je broj zaposlenih lica tri ili više puta veći od broja korisnika penzijskog i invalidskog osiguranja. On je nepovoljan ako je broj zaposlenih lica dva puta ili manje od dva puta veći od broja korisnika penzijskog i invalidskog osiguranja. Povoljan odnos broja zaposlenih lica i broja korisnika penzijskog i invalidskog osiguranja obezbeđuje dugoročnu i kratkoročnu održivost sistema tekućeg finansiranja. Nepovoljan odnos broja zaposlenih lica i korisnika penzijskog i invalidskog osiguranja obezbeđuje kratkoročnu održivost i donju granicu dugoročne održivosti sistema tekućeg finansiranja.

U tom kontekstu, ako u jednoj zemlji imamo povoljan odnos radno aktivnog stanovništva i penzionera, to jest imamo tri ili više zaposlenih lica na jednog penzionera, sistem tekućeg penzijskog i invalidskog osiguranja funkcioniše bez problema, jer se iz doprinosa za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje koje plaćaju generacije koje rade mogu isplaćivati penzije aktuelnim penzionerima. No, ako u jednoj zemlji imamo nepovoljan odnos radno aktivnog stanovništva i penzionera, to jest imamo dva ili manje od dva zaposlena lica na jednog penzionera, sistem

⁵ Harvey S. Rosen: *Javne financije*, Institut za javne financije, Zagreb, 1999, str. 198.

tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja funkcioniše sa problemima, jer se iz doprinosa za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje koje plaćaju generacije koje rade ne mogu isplatiti penzije aktuelnim penzionerima. Zbog toga sistem tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja ne može da opstane bez ozbiljnih transfera iz budžeta. Stalan rast transfera iz budžeta u finansiranju penzijskog i invalidskog osiguranja bio je izvor stalne nestabilnosti i neizvesnosti budžetske politike. U zapadnoevropskim zemljama odnos zaposlenih prema penzionerima iznosi manje od 3 prema 1.⁶

Dugoročni i kratkoročni problem u sistemu penzijskog i invalidskog osiguranja proizlazi iz činjenice što se u većem broju zemalja beleži starenje stanovništva koje podrazumeva povećanje stepena zavisnosti tokom vremena. Nepovoljna demografska struktura društva koja se ogleda u porastu udela starijih lica u ukupnom stanovništvu danas je prisutna u najvećem broju zemalja današnjeg sveta. Ako u jednoj zemlji nema mladog stanovništva, postavlja se pitanje ko će onda sutra raditi i ko će sutra plaćati doprinose za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje.

No međutim, dobra strana sistema tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja izražava se kroz njegovu otpornost na inflaciju, budući da osnovica za plaćanje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje (dohodak) raste u slučaju inflacije.

U Srbiji postoje negativna demografska kretanja, jer stopa fertiliteta⁷ u Srbiji 2005. godine iznosila je 1,5, što predstavlja nisku stopu, odnosno donji prag za održavanje trenutnog nivoa populacije i ona poslednjih godina konstantno pada. U Srbiji se rađa 1,4 dece po porodici, što je ispod proseka u evropskim zemljama, i godišnje za oko 30.000 više ljudi umre nego što se rodi.⁸ Ovaj autor smatra da je ovako stanje dobrim delom posledica loše populacione politike u nas. Da je situacija zabrinjavajuća kada je reč o ovom gorućem problemu u našoj zemlji, pokazuje i najava Vlade Republike Srbije da će se u budžetu za 2008. godinu obezbediti više novca za podsticaj rađanja i to kroz jednokratnu isplatu roditeljskog dodatka, isplatu 100 % plate za vreme trudničkog bolovanja, naknade za drugo i treće dete i veća izdvajanja za veštačku oplodnju.

⁶ U SAD danas na jednog penzionera dolazi 3,4 zaposlena lica, dok će do 2030. godine (kada će u redovnu penziju otići brojna generacija rođena posle Drugog svetskog rata) na svakog penzionera biće samo dva zaposlena. Prema Harvey R. Rosen, op. cit. str. 210.

⁷ Stopa fertiliteta se izračunava kao broj dece po ženi u toku životnog veka (ukupan broj živorođene dece na jednu ženu u periodu fertiliteta, žena od 15 do 49 godina starosti) a uzima se da je nivo 2,1 donji prag za održanje trenutnog nivoa populacije.

⁸ Vid.: Više novca za podsticaj rođenja, Politika, Beograd 3. oktobar 2007.

Dabome, treba imati u vidu realne mogućnosti i domete tih mera u funkciji podsticaja rađanja. Naime, bez sadejstva fiskalne politike sa drugim parcijalnim ekonomskim politikama, teško da se može voditi dobra populaciona politika. Na drugoj strani, aktivno trajanje života u Srbiji, bez raspoloživih podataka o Kosovu i Metohiji, povećalo se i za 2005. godinu i iznosi 70 godina za muškarce i 75,4 godina za žene, dok se u poslednjih 40 godina očekivano trajanje života povećalo za oko 7 godina za muškarce i za oko 10 godina za žene.⁹ Iz svega do sada iznetog proizlazi konstatacija da je u Srbiji prisutno ubrzano starenje stanovništva. Naredni podaci dovoljno jasno i uverljivo pokazuju ubrzano starenje stanovništva u Srbiji.

Tabela 1. Podaci o prosečnoj starosti i očekivanom trajanju života stanovništva

Godina	Prosečna starost stanovništva (ukupno)	Očekivano trajanje života	
		Muškarci	Žene
1953	29,4	58,7	60,4
1961	30,5	62,4	64,9
1971	32,4	66,2	70,0
1981	33,7	67,8	72,6
1991*	37,5	69,0	74,1
2000	39,8	69,6	74,8
2001	39,9	69,6	74,9
2002	40,2	69,7	75,0
2003	40,3	69,9	75,1
2004	40,4	69,9	75,4
2005	40,6	70,0	75,4

Izvor: RZS

* Podaci od 1991. godine pa nadalje ne odnose se na KiM

Posebno je značajno ukazati na ovom mestu da kretanje stope fertiliteta i očekivano trajanje života deluju negativno na stopu zavisnosti (odnosno broja penzionera i aktivnih osiguranika). Prema raspoloživim podacima u Republičkom fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih, stopa zavisnosti – osiguranici i korisnici penzija – kretala se od 0,39 (1990) do 0,71 (2006). Ovaj odnos pokazuje konstantan ubrzan rast stope zavisnosti koja svoju vrednost udvostručuje u poslednjih petnaest godina. Pošto je vrednost zavisnosti od 0,3 optimalna, a oko 0,5 predstavlja donju granicu održivosti (tri odnosno dva zaposlena na jednog penzionera) može se konstatovati da je stopa zavisnosti u Srbiji na drastičnom nivou. Dok u zemljama tržišne privrede na jednog penzionera dolaze tri zaposlena, u Srbiji

⁹ Vid.: Bearing point, Penzijska reforma u Srbiji – pregled mogućih rešenja za stvaranje održivog penzijskog sistema za buduće generacije, oktobar 2004. godine.

na jednog penzionera danas dolazi 1,41 zaposlenih. Broj osiguranika u ovom fondu se u 2006. godini u odnosu na 1990. godinu smanjio za 689.000 osiguranika, dok se broj korisnika penzija u 2006. godini u odnosu na 1990. godinu povećao za 213.690 korisnika. Kod Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja samostalnih delatnosti situacija je potpuno suprotna. Naime, stopa zavisnosti se kretala od 0,22 u 1990. godini do 0,14 u 2006. godini, što pokazuje pad stope zavisnosti, koja je za poslednju jednu i po deceniju gotovo dvostruko smanjila svoju vrednost. Broj osiguranika u ovom fondu se u 2006. godini u odnosu na 1990. godinu povećao za 255.228 osiguranika, dok se broj korisnika penzija u 2006. godini u odnosu na 1990. godini povećao za 30.006 osiguranika penzija. To pokazuje izuzetno povoljnu demografsku strukturu u ovom Fondu, jer je veliki broj osiguranika u odnosu na broj penzionera koji povlače sredstva, što dovodi do velikih sredstava. Kod Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika, situacija je u mnogome drugačija u odnosu na prethodna dva fonda, jer se stopa zavisnosti kretala od 0,02 u 1990. godini do neverovatnih 0,69 u 2006. godini, što pokazuje izuzetno ubrzani rast stope zavisnosti, koji je za poslednju jednu i po deceniju, čak, trideset puta povećao svoju vrednost. Broj osiguranika u ovom fondu se u 2006. godini u odnosu na 1990. godinu smanjio za 360.084 osiguranika, dok se broj korisnika penzija u 2006. godini u odnosu na 1990. godinu povećao za 213.690 korisnika penzija.

U vremenima koja su pred nama nepovoljna demografska kretanja u Srbiji doći će još više do izražaja jer se za nekoliko godina očekuje penzionisanje velikog broja građana rođenih u godinama neposredno posle Drugog svetskog rata.

Stopa zavisnosti u Srbiji spektakularno se pogoršava. Njena vrednost u Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih u 2006. godini iznosila je 1,41. Ovaj Fond ima dominantnu ulogu u odnosu na ostala dva fonda jer se iz njega, s jedne strane, isplaćuje penzijska naknada za oko 80 % korisnika i, s druge strane, njegovi prihodi i rashodi čine 90 % ukupnih prihoda i rashoda sva tri fonda. Ovo je jedan od najnižih iznosa u svetu na koji nisu uticali samno demografski razlozi već i ekonomska kriza tokom devedesetih godina. Ovo poslednje imalo je za posledicu ogroman porast broja nezaposlenih i evaziju doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje kao i povoljan uslova za ostvarivanje starosnih i invalidskih penzija. Rezultiralo je, takođe, povećanjem broja penzija ostvarenih pod povoljnim uslovima, natprosečnim udelom invalidskih penzija, te ispodprosečnim udelom starosnih penzija u odnosu na ukupan broj penzionera. Podaci sadržani u narednim tabelama dovoljno jasno i uverljivo svedoče o svim ovim tvrdnjama.

Tabela 2.

REPUBLIČKI FOND ZA PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE ZAPOSLENIH
OSIGURANICI I KORISNICI PENZIJA

Godina	Osiguranci (zaposleni) -godišnji prosek	Indeks	Korisnici penzija (stanje u decembru)								Br. osigur. na 1 penzionera	Br.penzionera na 1 osiguranika. (Stopa zavisnosti)
			Starosne	Indeks	Invalidske	Indeks	Porodične	Indeks	U k u p n o	Indeks		
1990	2,481,000	97	338,340	111	395,634	105	237,488	102	971,462	142	2,55	0,39
1991	2,296,000	93	395,594	117	419,198	106	247,790	104	1,062,582	109	2,16	0,46
1992	2,194,000	96	407,645	103	428,344	102	256,844	104	1,092,833	103	2,03	0,50
1993	2,112,000	96	414,530	102	423,775	99	263,645	103	1,101,950	101	1,92	0,52
1994	2,048,000	97	438,321	106	416,728	98	267,433	101	1,122,482	102	1,82	0,55
1995	1,988,000	97	470,207	107	415,741	100	277,444	104	1,163,392	104	1,71	0,59
1996	1,935,000	97	505,806	108	415,755	100	284,548	103	1,206,109	104	1,60	0,62
1997	1,988,000	103	531,170	105	418,170	101	293,852	103	1,243,192	103	1,60	0,62
1998	1,982,000	100	534,684	101	414,486	99	302,224	103	1,251,394	101	1,58	0,63
1999	1,942,000	98	540,494	101	412,392	99	310,429	103	1,263,315	101	1,54	0,65
2000	1,883,000	97	544,978	101	403,791	98	315,406	102	1,264,175	100	1,49	0,67
2001	1,890,000	100	551,736	101	387,321	96	301,244	96	1,240,301	98	1,52	0,66
2002	1,847,000	98	561,229	102	389,872	101	304,713	101	1,255,814	101	1,47	0,68
2003	1,789,000	97	559,072	100	381,799	98	307,791	101	1,248,662	99	1,43	0,70
2004	1,799,000	101	559,899	100	370,983	97	310,200	101	1,241,082	99	1,45	0,69
2005	1,782,000	99	574,071	103	359,219	97	306,283	99	1,239,573	100	1,44	0,70
2006	1,792,000	101	607,533	106	350,166	97	309,875	101	1,267,574	102	1,41	0,71

Izvor:

Statistika fonda (od 2001 godine samo korisnici kojima se isplaćuje penzija). Podaci o broju zaposlenih od RZZZstatistiku

Tabela 3.

Promene u broju osiguranika i penzionera u RFPIO Samostalnih delatnosti

Godina	Osiguranici*	Indeks	Korisnici penzija (stanje u decembru)							Br.osiguranika na 1 penzionera	Br.penz. na 1 osiguranika (Stopa zavisnosti)
			Starosni penzioneri	Indeks	Invalidski penzioneri	Indeks	Porodični penzioneri	Indeks	Ukupno penzionera		
1990	77,997	103	6,396	104	5,907	109	4,872	107	17,175	4,54	0,22
1991	93,614	120	6,683	104	6,425	109	5,113	105	18,221	5,14	0,19
1992	149,878	160	9,741	146	8,674	135	7,784	152	26,199	5,72	0,17
1993	165,447	110	9,945	102	8,930	103	8,225	106	27,100	6,10	0,16
1994	238,044	144	10,034	101	9,086	102	8,536	104	27,656	8,61	0,12
1995	230,051	97	10,332	103	9,456	104	8,925	105	28,713	8,01	0,12
1996	209,696	91	11,756	114	11,128	118	9,525	107	32,409	6,47	0,15
1997	200,931	96	12,734	108	13,088	118	10,148	107	35,970	5,59	0,18
1998	209,597	104	13,237	104	13,632	104	10,579	104	37,448	5,60	0,18
1999	210,872	101	13,563	102	13,899	102	11,000	104	38,462	5,48	0,18
2000	214,111	102	13,855	102	14,158	102	11,324	103	39,337	5,44	0,18
2001	211,538	99	15,018	108	14,459	102	11,730	104	41,207	5,13	0,19
2002	219,784	104	15,684	104	15,010	104	12,211	104	42,905	5,12	0,19
2003	252,227	115	15,744	100	15,204	101	12,524	103	43,472	5,80	0,17
2004	251,747	100	15,805	100	15,295	101	12,838	103	43,938	5,73	0,17
2005	287,076	114	16,542	105	15,524	101	13,159	103	45,225	6,35	0,16
2006	333,225	116	18,024	109	15,684	101	13,473	102	47,181	7,06	0,14

Izvor: Statistika fonda

* od 1999. god.podaci o broju osiguranika dati su bez podataka o osiguranicima sa područja Kosova i Metohije

Tabela 4.

Promene u broju osiguranika i penzionera u RFPIO Poljoprivrednika

Godina	Osiguranici*	Indeks	Korisnici penzija (stanje u decembru)							Br. osiguranika na 1 penzionera	Br.penz. na 1 osiguranika. (Stopa zavisnos.)
			Starosni penzioneri	Indeks	Invalidski penzioneri	Indeks	Porodični penzioneri	Indeks	Ukupno penzionera		
1990	692,622	91	13,849	126	757	266	997	350	15,603	44,39	0,02
1991	643,099	93	25,114	181	982	130	1,656	166	27,752	23,17	0,04
1992	628,130	98	44,803	178	1,784	182	3,062	185	49,649	12,65	0,08
1993	636,545	101	75,490	168	2,333	131	5,218	170	83,041	7,66	0,13
1994	656,875	103	103,004	136	2,935	126	7,284	140	113,223	5,80	0,17
1995	623,403	95	123,356	120	3,557	121	9,453	130	136,366	4,57	0,22
1996	595,276	95	144,237	117	5,465	154	11,935	126	161,637	3,68	0,27
1997	562,204	94	159,890	111	7,143	131	14,111	118	181,144	3,10	0,32
1998	552,550	98	161,515	101	7,717	108	14,970	106	184,202	3,00	0,33
1999	481,087	87	171,140	106	8,529	111	16,529	110	196,198	2,45	0,41
2000	461,904	96	179,654	105	9,517	112	18,118	110	207,289	2,23	0,45
2001	441,705	96	183,884	102	10,394	109	19,202	106	213,480	2,07	0,48
2002	419,253	95	182,057	99	10,942	105	19,779	103	212,778	1,97	0,51
2003	387,433	92	182,077	100	11,242	103	20,119	102	213,438	1,81	0,55
2004	368,207	95	187,585	103	11,756	105	21,706	108	221,047	1,66	0,60
2005	353,374	96	189,417	101	11,949	102	22,812	105	224,178	1,58	0,63
2006	332,538	94	193,519	102	12,086	101	23,688	104	229,293	1,45	0,69

Izvor: Statistika fonda

* od 1999. god.podaci o broju osiguranika dati su bez podataka o osiguranicima sa područija Kosova i Metohije

Tabela 5.

REPUBLIČKI FOND ZA PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE ZAPOSLENIH
KORISNICI PENZIJA PREMA KATEGORIJI PENZIJE

stanje u decembru

KATEGORIJA PENZIJE	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Po opštim propisima	1,015,620	1,052,973	1,059,546	1,114,532	1,112,786	1,110,380	1,103,838	1,138,097
Borci pre 9.9.43.	34,564	32,638	30,318	28,074	26,443	25,818	23,438	21,698
Borci posle 9.9.43.	95,945	91,248	86,993	82,605	79,214	75,560	83,484	77,077
Nosioci spomenice 1941.	3,485	3,195	3,016	2,844	2,733	2,571	2,295	2,054
Borci na odgovornim dužn.	1,465	1,317	1,205	1,193	1,170	1,120	994	890
SMIP	194	121	125	142	194	195	213	212
SMUP	2,131	2,027	1,949	1,869	1,767	1,644	1,646	1,512
RMUP	17,095	17,360	18,242	19,264	19,251	18,829	19,034	21,474
Administrativne	1,431	1,397	1,368	1,300	1,286	1,275	1,246	1,214
Akademici	74	68	64	62	57	55	50	76
Izuzetne	697	679	647	580	525	469	372	426
Rudari	3,692	3,563	3,468	3,349	3,236	3,166	2,963	2,844
S VEGA	160,773	153,613	147,395	141,282	135,876	130,702	135,735	129,477
U K U P N O	1,176,393	1,206,586	1,206,941	1,255,814	1,248,662	1,241,082	1,239,573	1,267,574

Izvor: Statistika fonda.

Tabela 6. Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje samostalnih delatnosti – korisnici penzija prema kategoriji penzije stanje u decembru

KATEGORIJA PENZIJE	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Borci pre 9.9.1943.	359	341	313	297	282	273	255	235
Borci posle 9.9.1943.	203	184	181	172	164	160	146	131
od 1944.	1,973	1,955	1,937	1,907	1,846	1,748	1,646	1,536
od 1945.	316	312	293	287	267	246	236	212
UKUPNO	2,851	2,792	2,724	2,663	2,559	2,427	2,283	2,114

Izvor: Statistika fonda.

Tabela 7. Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje poljoprivrednika – korisnici penzija prema kategoriji penzije stanje u decembru

KATEGORIJA PENZIJE	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Borci pre 9.9.1943.	1,048	981	906	794	735	696	685	618
Borci posle 9.9.1943.	17	17	16	15	16	15	13	11
od 1944.	10,712	10,344	9,804	8,960	8,420	8,112	8,079	7,430
od 1945.	1,660	1,614	1,549	1,415	1,336	1,307	1,314	1,238
UKUPNO	13,437	12,956	12,275	12,956	10,507	10,130	10,091	9,297

Izvor: Statistika fonda.

Tabela 8. Nezaposlenost u Srbiji (zvanično registrovani nezaposleni)

Godina:	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.
Ukupna nezaposlenost	560.800	614.800	654.360	682.901	675.632	667.842	720.336	766.064	729.369
Nezaposlenost žena	293.900	319.300	341.180	365.086	370.458	370.356	396.515	419.428	412.819
Godina:	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Ukupna nezaposlenost	780.436	694.556	731.436	780.632	904.532	944.939	859.728	895.697	916.257
Nezaposlenost žena	473.823	396.639	416.246	435.044	496.431	513.283	466.988	486.378	494.240

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje, Učešće po nivou obrazovanja (1989-2003), Beograd, 10.08. 2004. godine i Nacionalna služba za zapošljavanje, Izveštaj o radu, Nezaposlena lica prema stručnoj spremi (2004-2006).

Zanimljivo bi bilo osvrnuti se na strukturu prihoda i rashoda republičkih fondova za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih, samostalnih delatnosti i poljoprivrednika. Utom smislu u narednim tabelama se daje taj pregled:

Tabela 9. Struktura prihoda i rashoda Republičkog fonda PIO zaposlenih

Prihod/rashod/godina		2003.	2004.	2005.	2006.
1.	Socijalni doprinosi	53,0	58,7	57,2	59,8
2.	Dotacije i transferi	37,2	36,7	37,6	36,7
3.	Drugi prihodi	0,9	0,0	0,0	0,0
4.	Transferi između budžetskih korisnika na istom nivou	0,8	1,8	2,00	1,9
5.	Ostali prihodi	8,9	3,8	3,2	1,6
Ukupni prihodi		100,0	100,0	100,0	100,0
1.	Rashodi za zaposlene	0,7	0,8	0,9	0,9
2.	Korišćenje robe i usluga	1,2	0,8	0,7	0,7
3.	Otplata kamata	0,0	3,6	2,4	3,4
4.	Otplata glavnice	0,2	1,6	0,3	0,4
5.	Prava iz soc. osiguranja	97,6	92,9	95,6	94,4
6.	Ostali rashodi	0,3	0,3	0,4	0,2
Ukupni rashodi		100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Bilten javnih finansija broj 5 za mesec januar 2005. godine str. 44, i broj 36. za mesec avgust 2007. godine, str. 60, Republika Srbija, Ministarstvo finansija, Beograd. Obračun autora.

Tabela 10. Struktura prihoda i rashoda Republičkog fonda PIO samostalnih delatnosti

Prihod/rashod/godina		2003.	2004.	2005.	2006.
1.	Socijalni doprinosi	73,5	79,6	65,7	83,6
2.	Dotacije i transferi	1,8	1,2	0,0	0,0
3.	Drugi prihodi	0,5	0,3	0,1	6,9
4.	Transferi između budžetskih korisnika na istom nivou	0,6	0,3	0,1	0,1
5.	Ostali prihodi	23,6	18,6	34,1	9,4
Ukupni prihodi		100,0	100,0	100,0	100,0
1.	Rashodi za zaposlene	1,9	2,2	1,7	2,3
2.	Korišćenje robe i usluga	2,2	1,3	1,0	1,5
3.	Otplata kamata	0,0	0,0	0,0	0,0
4.	Otplata glavnice	0,0	0,0	0,0	0,0
5.	Prava iz soc. osiguranja	95,1	93,9	79,3	95,1
6.	Ostali rashodi	0,8	2,6	18,0	1,1
Ukupni rashodi		100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Bilten javnih finansija broj 5 za mesec januar 2005. godine, str. 45, i broj 36. za mesec avgust 2007. godine, str. 61, Republika Srbija, Ministarstvo finansija, Beograd. Obračun autora.

Tabela 11. Struktura prihoda i rashoda Republičkog fonda PIO poljoprivrednika

Prihod/rashod/godina		2003.	2004.	2005.	2006.
1.	Socijalni doprinosi	20,5	13,0	14,9	12,7
2.	Dotacije i transferi	78,9	86,6	81,1	86,7
3.	Drugi prihodi	0,0	0,0	0,0	0,0
4.	Transferi između budžetskih korisnika na istom nivou	0,0	0,0	0,0	0,0
5.	Ostali prihodi	0,6	0,1	4,0	0,6
Ukupni prihodi		100,0	100,0	100,0	100,0
1.	Rashodi za zaposlene	0,1	0,1	0,0	0,0
2.	Korišćenje robe i usluga	4,1	3,2	2,0	1,7
3.	Otplata kamata	0,0	0,0	0,0	0,0
4.	Otplata glavnice	0,0	0,0	0,0	0,0
5.	Prava iz soc. osiguranja	95,8	96,7	94,5	98,3
6.	Ostali rashodi	0,0	0,0	3,5	0,0
Ukupni rashodi		100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Bilten javnih finansija broj 5 za mesec januar 2005. godine, str. 46, i broj 36 za mesec avgust 2007. godine, str. 62, Republika Srbija, Ministarstvo finansija, Beograd. Obračun autora.

Izneti podaci dovoljno jasno i uverljivo pokazuju da se u Fondu penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih po osnovu naplate doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje nalazi svega nešto više od polovine ukupnih prihoda Fonda, dok učešće transfera iz budžeta Republike iznosi nešto manje od 40 % ukupnih prihoda fonda. U republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja samostalnih delatnosti četvrtina ukupnih prihoda prikupljena je naplatom doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje i još sa tendencijom stalnog povećanja, dok je učešće ostalih prihoda skromno. U Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika prihodi koji se prikupe od doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje vrlo su skromni i imaju tendenciju smanjivanja, dok transfer iz budžeta Republike iznosi, čak 80-87 % ukupnih prihoda Fonda. Dakle, i Republički fond penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih i Republički fond penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika ne bi mogli dugo da opstanu bez transfera iz budžeta.

Takođe, zanimljivo bi bilo osvrnuti se i na odnos rashoda i uplaćenih doprinosa republičkih fondova za penzijsko i invalidsko osiguranje u Srbiji, što i prikazujemo u narednoj tabeli i to za Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih.

Tabela 12. Odnos rashoda i uplaćenih doprinosa Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih (u mil. Dinara)

Godina	Rashod za penzija*	Stvarni doprinosi **	Pokrivenost rashoda doprinosima
2003	124.478	78.620	63,16 %
2004	147.027	99.079	67,39 %
2005	181.379	120.393	66,38 %
2006	213.701	147.077	68,82 %

Izvor: MFIN

* Rashodi za penzije odnose se na sredstva za isplatu 12 penzija godišnje. Isključeni su: veliki dug, javni dug i kompenzacija sa Fondom za razvoj.

** Stvarni doprinosi ne obuhvataju doprinose po osnovu kompenzacije.

Izneti podaci dovoljno jasno i uverljivo pokazuju da u Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih, ponovimo dominantnom fondu, doprinosima za penzijsko i invalidsko osiguranje pokriva se oko dve trećine rashoda za penzije, tako da doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje ne mogu da obezbede uredno finansiranje penzija, zbog čega su nužni transferi iz budžeta Republike kako bi se pokrio taj manjak sredstava. Drugim rečima, suočeni smo sa problemom pokrivenosti rashoda doprinosima u javnom penzijskom i invalidskom osiguranju Srbije, kako kod Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih tako i, posebno, kod Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika. Međutim, u tom domenu, u 2006. godini je u odnosu na prethodne godine, došlo do većeg rasta uplaćenih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje nego što je rast rashoda (penzija) penzijskog i invalidskog osiguranja, što je dovelo do pada transfernih sredstava iz budžeta Republike Srbije u prihodima Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih, a što svakako ohrabruje. Može se očekivati da se ovakve tendencije nastave u vremenima koja su pred nama. Dokaz za ovu tvrdnju jeste očekivani rast zarada, povećanje zaposlenosti i smanjenje sive ekonomije, efikasniji sistem naplate, izveštavanja i poboljšanja kontrole naplate doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje i dr.

No, da je zaista došlo do umerenog pada ukupnih rashoda kao i rashoda Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih u BDP-u i s tim u vezi i do pada učešća transfera iz budžeta Republike u BDP-u, a što je u skladu sa kretanjima podataka u napred navedenoj tabeli, pokazuju podaci u sledećoj tabeli. No, Srbija za razliku od zemalja EU-27 ubira veliki procenat BDP – doprinosima sa početkom sprovođenja penzijske reforme de se očekuje da će se udeo obaveznih doprinosa u BDP-u početi smanjivati.

Tabela 13. Prihodi i rashodi fonda PIO zaposlenih i sva tri fonda zajedno kao % BDP-a

	2004	2005	2006
Prihodi PIO fonda zaposlenih	12,8	12,6	12,3
Doprinosi fonda PIO zaposlenih	6,9	6,9	6,9
Doprinosi po osnovu kompenzacija	0,6	0,3	0,4
Transferi iz budžeta	4,7	4,7	4,5
Rashodi PIO fonda zaposlenih	12,8	12,6	12,2
Prava iz fonda PIO zaposlenih	11,9	12,1	11,5
Redovne penzije	9,6	9,7	9,6
Javni i veliki dug	0,5	0,5	0,2
Ostali rashodi	2,0	1,7	1,3
Ukupni prihodi sva tri fonda	14,1	13,8	13,8
Ukupni rashodi sva tri fonda	14,0	13,8	13,4
Ukupni transferi sva tri fonda	5,3	5,3	5,2

Izvor: MFIN

Osnovni problem penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji povezan je sa visokim koeficijentom zavisnosti, odnosno brojem penzionera na jednog zaposlenog. Taj je odnos dostigao (za sva tri fonda) svoju kritičnu tačku od 1 : 3 već 1990. godine, da bi se 2006. godine sveo na nepodnošljivih 1: 1,63. Smanjenje broja aktivnih osiguranika na jednog penzionera posledica je pada registrovanog broja zaposlenih kao i rasta broja penzionera. Smanjenje registrovanog broja zaposlenih posledica je procesa tranzicije, kao i drugih problema u našoj privredi u proteklom periodu. Broj penzionera rastao je i zbog toga što su se kroz sistem penzionisanja pokušavali rešavati i drugi problemi, pre svega problemi viškova radne snage. Navedeni nepovoljni odnosi doprineli su izbegavanju plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje zbog sive ekonomije.

Zanimljivo bi bilo osvrnuti se na strukturu korisnika penzija u Srbiji, odnosno koliko među ukupnim brojem penzionera ima onih koji primaju starosnu penziju. Prema napred datim podacima vidi se da je među ukupnim brojem penzionera u 2006. godini samo njih 47,93 % primalo starosnu penziju, a da je na tzv. beneficirane penziju (od čega su više od 50 % borci NOR-a i pripadnici bivše JNA) otpadalo 9,12 %.

Iako su stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje relativno visoke (ukupno iznose 22 % - iz zarada 11 % plaćaju radnici, a 11 % plaćaju poslodavci na zarade zaposlenih), one su u Republičkom fondu penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih u 2006. godini osiguravale samo 68,82 % prihoda, dok je ostatak pokriven dotacijama iz budžeta Republike zajedno s gotovo beznačajnim iznosom kapitalnih i poreskih prihoda.

Zbog navedenih trendova koji su opisni u proteklom periodu, beležen je stalni rast transfera iz budžeta Republike, i to po nekoliko puta ne računajući poslednje tri godine kada su se ustalili i čak smanjili, što je bio izvor stalne nestabilnosti i neizvesnosti budžetske politike. U takvim okolnostima, bez obzira na sve korekcije i revalorizacije, pogoršavao se odnos penzija i prosečnih zarada, koji je danas 52 %, a ako se računa i 230.000 poljoprivrednih penzionera, čija je prosečna penzija oko 6.000 dinara, onda je učešće penzija u zaradama još manje, svega 46 %.

Ovako dramatično stanje u penzijskom i invalidskom osiguranju u Srbiji zahtevalo je i zahteva radikalnu reformu, koja je otpočeta u 2001. i nastavljena u 2003. i 2005. godini. Dodajmo tome da je Vlada Srbije osnovala ovih meseci Savet za reformu penzionog sistema kako bi u narednim godinama trebalo da uspostavi održivi sistem poboljšanja životnog standarda penzionera. Njezini osnovni ciljevi povezani su sa zaustavljanjem relativnog rasta penzija u BDP-u radi konkurentnosti naše privrede i sa diverzifikacijom izvora prihoda starijeg stanovništva tako da se ono ne naslanja samo na penzijska primanja od države nego da ostvaruje i dodatne prihode od namenske štednje i drugih ulaganja.

Predlozi za reformu penzijskog i invalidskog sistema u Srbiji bili su više-manje isti kao i oni kod mnogih takvih reformi u drugim zemljama. Dabome, pri tome, pristupilo se izmenama onih elemenata penzijskog i invalidskog sistema koji su se najlakše mogli promeniti. Činjeno je to postepeno u okviru reforme tog sistema u toku 2001, 2003. i 2005. godine. Reforma penzijskog i invalidskog osiguranja obuhvatala je kako rashodnu stranu tog sistema (prava penzijskog i invalidskog osiguranja) tako i приходnu stranu tog sistema (doprinos). Ne ulazeći u prikazivanje konkretnih promena u penzijskom i invalidskom osiguranju izvršenih 2001, 2003. i 2005. godine, u ovom radu ukazujemo samo na njihov zajednički imenitelj. U tom smislu, pomena je starosna granica za starosnu penziju na 65 godina za muškarce i 60 godina za žene. Za osnovicu pri obračunu penzija više se ne uzima najpovoljniji period od 10 godina uzastopnih godina nego plate kroz celi životni vek. Izvršene su određene korekcije uslova za sticanje invalidske penzije i načina utvrđivanja invalidnosti. Promenjen je način izračunavanja penzija i ograničen je njihov rast. Povećana je starosna granica za sticanje porodične penzije u skladu sa povećanjem starosne granice za penzionisanje. Izmenjena je organizaciona struktura penzijskog i invalidskog osiguranja. Donet je Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje i Zakon o uplati doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za pojedine kategorije oseguranika. Donet je Zakon o

javnom dugu Republike Srbije po osnovu neisplaćenih penzija i novčanih naknada. Uveden je treći stub u penzijskom i invalidskom sistemu – dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje koje se bazira na dobrovoljnoj kapitalizovanoj štednji i koji uživa punu podršku poreske politike.¹⁰ Donet je Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima. Uneti su još neki drugi, manje važni elementi.

Iako će se efekti navedenih promena u penzijskom i invalidskom sistemu u Srbiji moći sagledati u punoj meri tek kroz nekoliko godina, već sada su vidljivi ti efekti. Naime, broj penzionera nije rastao u velikoj meri. No, pad zaposlenosti (uplatioca doprinosa) mnogo je veći (stopa zavisnosti za Republički fond penzijskog i invalidskog osiguranja zaposlenih već nekoliko godina se kreće iznad vrednosti 1,4), što je rezultat transformacije privrede i restrukturiranja velikih sistema. To se nije u velikoj meri negativno reflektovalo na finansiranje penzijskog i invalidskog osiguranja, jer je zbog povećanja osnovice doprinosa (rast zarada) povećana naplata doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Došlo je do smanjenja sive ekonomije u ovoj oblasti, i prvih efekata primene formule za indeksaciju penzija (usled nižeg rasta troškova života). Takođe, došlo je do znatno većeg rasta uplaćenih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje nego što je rast rashoda penzijskog i invalidskog osiguranja, a to je dovelo do pada učešća transfera iz budžeta Republike u prihodima republičkih fondova penzijskog i invalidskog osiguranja. Umeren je i pad rashoda republičkih fondova penzijskog i invalidskog osiguranja, što je dovelo do pada učešća transfera iz budžeta Republike u BDP-u. Međutim, problem je u tome što Srbija, za razliku od nekih zemalja članica EU, ubira veliki procenat BDP-a doprinosima za penzijsko i invalidsko osiguranje. Od reforme penzijskog i invalidskog osiguranja očekuje se da će udeo obaveznih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje početi da se smanjuje.

Međutim, do najkrupnije promene u penzijskom i invalidskom sistemu u Srbiji nije došlo, jer nije uveden drugi stub individualizirane kapitalizovane štednje, kako to inače i predlaže Svetska banka još od 1994. godine.

Suština sistema akumulacije kapitala jeste da od uplaćenih doprinosa stvara se kapital u meri potrebnoj za finansiranje izdataka nastalih kasnije u vezi sa uplaćenim kapitalom. Drugi stup bio bi obavezan za sve zaposlene mlađe od 40 godina s tim da se u njega mogu uključiti i starija zaposlena lica ako žele i u čije bi se fondove od sa-

¹⁰ Iste korake koje se preduzimaju i u drugim zemljama u ovakvim prilikama spominje J. Stiglitz u svojoj knjizi *Public Economics*, McGraw-Hill, 1988, str. 285-287.

dašnjeg doprinosa uplaćivalo 7 %. Sistem akumulacije kapitala kao način finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja ima svojih dobrih i loših strana. Dobre strane tog sistema su što se akumulacijom kapitala mogu ostvariti veće penzije i druge naknade iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Sistemu akumulacije kapitala i preferiraju posebno mlađi zaposlenici. Loše strane tog sistema su da nije stabilan u uslovima inflacije, da nosi sa sobom veći finansijski rizik, da je skup zbog troškova upravljanja i nadzora. Čini se da će tržišna konkurencija i nadzor nad poslovanjem organizacija obaveznog privatnog penzijskog i invalidskog osiguranja na bazi individualne kapitalizirane štednje te slabosti onemogućiti.

Uvođenje sistema individualizirane kapitalizovane štednje, to jest obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na principima individualnih računa i kapitalizirane štednje, uz postojeći sistem dobrovoljnog penzijskog i invalidskog osiguranja, doveo bi do toga da sadašnji sistem tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji, to jest sistem međugeneracijske solidarnosti, ima mnogo manju ulogu nego danas.

Nema sumnje da demografska situacija u Srbiji, a i ona koja se može predvideti za dogledno vreme, ne dopuštaju velika oklevanja u sprovođenju reforme penzijskog i invalidskog osiguranja. Ne treba, međutim, potceniti zagovornike koji upozoravaju na neke nepovoljne okolnosti radikalne reforme penzijskog i invalidskog sistema, pre svega kroz uvođenje sistema individualizirane kapitalizovane štednje (obaveznog privatnog penzijskog i invalidskog osiguranja). Isto tako, skreće se pažnja i na velike tranzicijske troškove sprovođenja reforme, koji se procenjuju na milijardu dinara godišnje i koji bi ograničavali stopu doprinosa za kapitalizirani sistem, kao i na kriznu privrednu stagnaciju u Srbiji, te na to da nije pravi trenutak za sprovođenje ovako složene i skupe operacije. Isto tako, kao problem izdvaja se pitanje kako nadoknaditi ionako oskudna sredstva koja se preusmeravaju iz prvog u drugi stub osiguranja pošto postojeće institucije nisu dovoljno jemstvo za uspešno funkcionisanje penzijskih fondova, a njihov bi kolaps mogao izazvati nesagledive posledice. Isto tako, skreće se pažnja i na nedovoljnu razvijenost finansijskog tržišta koju sprečava zadovoljavajuću diverzifikaciju rizika, a i na neželjenu jednostavnost srpskog tržišta kapitala koju onemogućava uspešno funkcionisanje više obaveznih penzijskih fondova ostavljajući sistem otvorenim za stalne oligopolističke pretnje. Međutim, tačna je i ona tvrdnja koja kaže da samo hrabri stižu do cilja.

3. Zaključak

Sprovedena analiza pokazala je svu složenost problematike finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji. Naime, osnovni problemi penzijskog i invalidskog osiguranja u našoj zemlji povezani su s visokim koeficijentom zavisnosti, odnosno brojem penzionera na jednog zaposlenog, a koji danas iznosi svega 1:1,4. Smanjenje broja aktivnih osiguranika na jednog penzionera posledica je, s jedne strane, pada registrovanog broja zaposlenih i, s druge strane, rasta broja penzionera, čemu su doprineli razni činioci. Zbog toga naš sadašnji sistem tekućeg finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja, ne može uspešno da funkcioniše, jer sredstva prikupljena doprinosima za javno penzijsko i invalidsko osiguranje nisu dovoljna za isplatu penzija, pa su nužni transferi iz budžeta Republike koji pokrivaju taj manjak sredstava.

Ovakvo dramatično stanje u penzijskom i invalidskom osiguranju Srbije zahtevalo je i zahteva, reforme našeg penzijskog i invalidskog sistema. Reforma penzijskog i invalidskog sistema, koja je 2001. godine otpočela u Srbiji a nastavljena 2003. i 2005. godine, imala je za cilj zastavljanje relativnog rasta penzija u BDP-u i jačanje konkurentnosti naše privrede. Usvojena nova zakonska rešenja u penzijskom i invalidskom sistemu već daju pozitivne efekte. Međutim, njih treba shvatiti kao prvu fazu reforme penzijskog i invalidskog sistema u Srbiji.

Cilj reforme penzijskog i invalidskog sistema jeste i diferzifikacija izvora prihoda starijeg stanovništva, kako se ono ne bi oslanjalo samo na penzije od države nego da oni ostvaruju i dodatne prihode od namenske štednje i drugih ulaganja, koji se ostvaruje uvođenjem sistema akumulacije kapitala. Ako i u narednim godinama demografska situacija bude ovako dramatična, dovešće do uvođenja sistema akumulacije kapitala. Dabome, uvođenje sistema akumulacije kapitala kao načina finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja, uz prethodno obezbeđivanje neophodnih preduslova za to, trebalo bi da obezbedi stabilniji sistem finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji. Sistem tekućeg finansiranja javnog penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji će tada imati mnogo manju ulogu nego danas.

*Mile Vranješ, Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

PROBLEMS IN FINANCING THE PENSION AND DISABILITY INSURANCE IN SERBIA

Abstract

The performed analysis has shown all complexity of problematic in financing of the pension and disability insurance in Serbia. Namely, the basic problems of pension and disability insurance in our country are connected with a high coefficient of dependence, i.e. the ratio of a number of pensioners on one employed which is today only 1:1.4. The reduction of number of active insured in relation to one pensioner is a consequence of a fall of registered number of the employed on the one side, and, the increase of number of pensioners on the other side, which is a consequence of different factors. Therefore our present system of current financing of pension and disability insurance, is not able to function successfully, for the financial means collected by fees for public pension and disability insurance are not sufficient for paying pensions and the transfers from the budget of the Republic are necessary to cover this shortage of the financial means.

Such dramatic state in pension and disability insurance of Serbia has demanded and still demands reforms of our pension and disability system. The reform of pension and disability system, which started in 2001 in Serbia and continued in 2003 and 2005, has an aim to stop the relative growth of pensions in GSP and to strengthen the competitiveness of our economy. The adopted new legal solutions in pension and disability system are already giving positive effects. However, they have to be considered as a first phase in the reform of pension and disability system in Serbia.

The goal of the reform of pension and disability system, however is also a diversification of sources of income of elder population, so that they do not only rely to pensions given from the state but to realize also additional incomes from restricted savings and other investments, which are realized by introduction of a system of accumulation of capital. If the demographic situation in Serbia continues to be such dramatic in the coming years, it will lead to introduction of the system of accumulation of capital. Naturally, the introduction of the system of accumulation of capital as a way of financing the pension and disability insurance, with previously provided necessary preconditions for this, should ensure more stable system of financing of pension and disability insurance in Serbia. The system of current financing of public pension and disability insurance in Serbia will have much smaller role than it has today.